

PEYAMİ SAFA'NIN AHLAK ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE GÜNAH KAVRAMINA BAKIŞI

PEYAMI SAFA'S VIEW OF THE CONCEPT OF SIN WITHIN THE FRAMEWORK OF HIS MORAL UNDERSTANDING

ОТНОШЕНИЕ ПЕЯМИ САФА К КОНЦЕПЦИИ ГРЕХА В РАМКАХ ЭТИКИ

Ufuk KIRBAŞ*
Nihayet ARSLAN**

ÖZ

Türk edebiyatının önemli ve üretken isimlerinden biri olan Peyami Safa, yaşadığı dönemde, ahlak kavramının ağırlıklı olarak işlendiği çok sayıda roman ve hikaye kaleme almıştır. Yazar, ahlak kavramını düşünce eserlerinde de birçok defa konu edinmiş ve toplumun içinde bulunduğu manevi sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunmuştur. Ahlak, doğrunun ve yanlışın ne olduğunu tanımlayan ve bu noktada belirli kurallar koyan bir kavramdır. Bu kurallar, din merkezli olmayan ahlak anlayışlarında zamana ve mekâna göre değişebilmektedir. Din temelli ahlak kuralları ise evrenseldir ve değişmez niteliklere sahiptir. Bu yazıda, dinsel bir norm olan günah kavramının Peyami Safa'nın ahlak anlayışını biçimlendiren ölçütlerden biri olup olmadığı araştırılmıştır. Romanlarında kişilerini ve eylemlerini ahlaki boyutta ele aldığı belirgin olan yazarın ilk bakışta topluma sağlayacağı yarardan ötürü Türk millî ahlakını benimsemiş olduğu anlaşılır. Türk millî ahlakını şekillendiren temel öğelerden biri de İslam dininin kurallarıdır. Bu çerçevede, yazarın yazılarından elde edilen ipuçlarından hareketle romanlarında günah kavramını nasıl işlediği sorusu önem kazanmaktadır. Peyami Safa romanlarında, Doğu ve Batı medeniyeti arasında kalmış, ahlaki açıdan yozlaşmış insanları anlatmıştır. Yazarın bu perspektif içinde romanlarını oluştururken yozlaşmayı sorgulamasının arka planında günah kavramının itici bir güç olup olmadığı araştırmaya değer bir soru olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma, Peyami Safa'nın ahlak anlayışı içinde günah kavramının yerini ve etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Din, Günah Kavramı, Ahlak, Millî Ahlak

* ORCID: [0000-0003-1173-6446](https://orcid.org/0000-0003-1173-6446), Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ufukirbas@hotmail.com

** ORCID: [0000-0003-2549-2891](https://orcid.org/0000-0003-2549-2891), Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nihayet.arслан@gmail.com

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

ABSTRACT

Morality is a concept that defines what is right and wrong and sets certain rules at this point. These rules can vary by time and place in non-religious morals. Religion-based morals, on the other hand, are universal and have immutable qualities. This article explored whether the concept of sin, a religious norm, was one of the criteria that shaped Peyami Safa's sense of morality. At first glance, it is understood that the author, who is evident to deal with his people and actions in the moral dimension in his novels, has adopted Turkish national morality because of the benefit it will provide to society. One of the fundamental factors shaping the Turkish national ethos is the rules of the Islamic religion. Within this framework, the question of how the author handles the concept of sin in his novels, driven by clues from his writings, becomes important. In his novels, Peyami Safa described morally corrupt people caught between East and West civilizations. Whether the notion of sin was a driving force in the background of the author's questioning of corruption in creating his novels in this perspective has been seen as a question worth exploring. Thus, this work aims to determine the place and impact of the concept of sin within the moral understanding of Peyami Safa.

Keywords: Peyami Safa, Religion, Sin Concept, Morality, National Morality

АННОТАЦИЯ

В своих романах Пеями Сафа описывал людей, которые остались между восточной и западной цивилизациями и были морально изношены. В нижеследующей статье исследуется, является ли концепция греха движущей силой для автора на фоне поиска героев с изношенной миралю при создании своих романов. В послании Сафа, цель морали состоит в том, чтобы установить и доказать вину грешника. Выясняется, что автор, учитывая действия и моральные измерения своего народа, в своих романах стал отражать турецкую национальную мораль, в виду того, что таким поведением он смог бы принести пользу обществу. Одним из основных элементов, формирующих турецкую национальную мораль, являются правила религии ислама. В этом контексте приобретает значение вопроса по поводу отношения автора к понятию греха в своих романах. Оно и отражается в эпизодах его произведений. Мораль — это понятие определяющее правильное и неправильное поведение человека и устанавливает определенные правила на данный момент. Эти правила могут меняться в зависимости от времени и места в нерелигиозных моральных представлениях. С другой стороны, моральные правила, основанные на религии, универсальны и неизменны. В нижеследующей статье исследуется, является ли понятие греха, как религиозная норма, одним из критериев, формирующие моральное понимание Пеями Сафа.

Ключевые слова: послание Сафа, религия, греховное мошенничество, нравственность, национальная нравственность.

GİRİŞ

Hayatına birçok eser sığdırmış olan Peyami Safa'nın düşünce dünyasını tam anlamı ile yansıtabilmek etraflı bir araştırmayı gerektirir. Düşünce ve edebî eserlerinde benzer fikirleri farklı ve zengin örneklerle işleyen Peyami Safa'nın en çok meşgul olduğu konulardan biri ahlak meselesidir. Çünkü ahlak, bir toplumu toplum yapan temel unsurlardan biridir. İnsanın sağlıklı bir toplum hayatına ulaşabilmesi nitelikli bir ahlaki eğitim sayesinde gerçekleşir. Ahlaki değerlerini

Yitiren toplumlar psikolojik, sosyal ve diğer birçok alanda hayati sorunlarla karşılaşır.

Peyami Safa'nın yaşadığı döneme bakıldığında Türk toplumunun ahlaki bir buhran yaşadığı gerçeği görülür. Bu durum, özellikle, İstanbul ve çevresinde hissedilmektedir, çünkü Batılı tarzda yaşayış, ilk olarak, kendisini İstanbul'da göstermiştir. İstanbul'un zengin ve kozmopolit semtleri, Batı'nın kendi değerleri ve dünya görüşü çerçevesinde inşa ettiği hayatın sadece maddeye değer veren tarafını, modalarını ve kadın-erkek ilişkilerindeki serbestliğini örnek alarak yaşamayı seçmişler, bunun kendi kültür dünyalarında yarattığı uçurumu görmezden gelmişlerdir.

Doğu ile Batı arasında bir tercih yapmak durumunda kalmanın sancılı bir belirsizlik olarak Tanzimat'tan başlayarak sürerken aydınlar bir sentez arayışı içinde olmuşlardır. Genellikle sentezi, Batı'nın bilim ve teknikteki ilerlemelerini, iş ahlakını model alıp Türk toplumunun manevi değerlerini muhafaza etmesinde gören yazarlardan biri de Peyami Safa'dır. Yazar, düşünce yazılarının birçoğunda bu konuya değinirken romanlarında görüşlerini, millî ve manevi değerlerin biçimlendirdiği bir ahlak anlayışının esas olduğu bir tez hâline getirir.

Bu çalışmanın amacı, Peyami Safa'nın ahlak anlayışını inanç dünyası ile ilişkilendirerek ele almak ve günah kavramının bu kapsam içindeki yerini, yazarın düşünce eserlerinden ve romanlarından örnekler vererek tahlil ve tespit etmektir.

1. PEYAMİ SAFA'NIN İNANÇ DÜNYASI İLE AHLAK ANLAYIŞININ BAĞINTISI

Peyami Safa, içinde yaşadığı dönemin inanç sorunlarına ve ahlak buhranlarına kayıtsız kalmamış, bu konularda birçok yazı kaleme almıştır. Yazılarını, çıkarmış olduğu gazete ve dergilerde yayımlayan Peyami Safa'nın üzerinde önemle durduğu konuların başında Allah inancı ve ahlak meselesi gelir.

Tanzimat'tan beri Doğulu bir toplum olarak geleneksel yaşamı devam ettirmek mi yoksa Batılılaşmanın etkisiyle modern bir yaşam biçimini tercih etmek mi karmaşasını yaşayan Türk toplumunun yönü, Cumhuriyet döneminde kararlılıkla Batı'ya çevrilmişti. Bu medeniyet değişimi sürecinin bazı sonuçları oldu: Laik yönetim anlayışı din ve inanç konularının sorgulanmasına yol açtı. Diğer yandan özümsememiş fikirler, Batı kültürünün kendine özgü yaşama biçimlerinin yüzeysel bir anlayışla taklit edilmesi, geleneksel alandaki direncin yer yer bağına varması gibi durumlar karşı karşıya gelerek ahlaki alanda çözümlere yol açtı. Cumhuriyet aydınlarının çoğunun bir şekilde temas ettiği güncelliğini yitirmeyen bu konuları en çok irdeleyenlerin başında Peyami Safa'nın geldiğini söylemek yanlış olmaz. O, bir yandan gazetecilik yönüyle güncel hayatın olaylarından hareket ederek fikirleri tartışmaya açarken, diğer yandan yazdığı tezli romanlarla toplumun içinde bulunduğu sorunlara yönelik kurtuluş imkânları göstermek istemiştir. Toplumdaki ahlaki çözümlerin nedenlerini sorgulayan ve çareler arayan yazarın düşünceleri incelendiğinde kendi içinde bir ahlak anlayışı çerçevesi çizdiği görülür. Bu anlayışın merkezinde ise Allah inancı yer alır.

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

Tanrısız bir ahlakın olamayacağını savunan Safa, iddialarını çoğu zaman Batılı düşünürlerin fikirleriyle temellendirir.

Ahlak probleminin insanın kendisi kadar eski olduğuna ve felsefenin konusu olmadan evvel dinler tarafından kurallaştırıldığına değinen Safa, ahlakın temelinde Allah korkusu olduğunu belirtir:“Öyle ki menşeinden bugünkü tekâmül safhalarına kadar, ahlâksız bir din ve dinsiz bir ahlâk yoktur. Psikanaliz gösteriyor ki, dinsiz ve ahlâklı bir adamın ruh köklerinde atalardan kalma veya çevreden, çocukluk terbiyesinden aldığı dinî tesirler yaşamaktadır. Allah korkusu, beşerî plânları aşan yüce bir adalet korkusu şuur altında saklıdır.” (Safa 2016: 39).

“Dinsiz Ahlâk Mümkün müdür?” başlıklı yazısında din ve ahlak ilişkisine değinen yazar, dünyadaki ahlak buhranının teknik ilerlemeye karşılık manevî gerilemeye bağlı olduğunu öne sürerek genç insanları değer buhranından koruyacak “en tesirli ahlâk müeyyidesinin Allah korkusu” (Safa 2016: 32) olduğuna işaret eder. Din ve ahlâk arasındaki bağının dünyadaki her toplum için geçerli olduğunu belirterek İslam dini ve *Kur'an*'a gönderme yapar:“(…) şuurumuzun altına nizam veren bir kuvvet vardır: O da Allah'a ve kitabına olan inancımızdır. Bizi adaletsiz bir dünyada, ölümlü bir dünyada abes ve âciz bir mahlûk olduğumuz şüphesinden kurtarır.” (Safa 2016: 51).

Ahlaki bozulmaları dinî imanın ve millî idealin gevşemesinde bulan Safa'nın ahlak anlayışını bu iki ilke üzerine temellendirdiği görülür. Zararlı bulunduğu ahlak felsefeleri ve düşünce sistemlerinin karşısına dinî ahlakı ve onunla yakından alakalı olan Türk millî ahlakını konumlandırır. Safa'ya göre millî ahlak, bireyi bencillikten kurtarıp, ona maddi ve manevî açıdan yükselme olanağı vermektedir. Millî ahlak, toplum için de son derece gerekli ve faydalıdır. Zira insan topluluklarından oluşan devletler karşılaştıkları savaş, kargaşa ve ekonomik buhranlardan millî ahlak ile ilişkili olan fedakârlık ve kahramanlık ahlakı sayesinde kurtulabilecektir. Yazar “Millî Ahlak” başlıklı yazısında bu konunun önemini şu cümlelerle vurgular: “İster ilahi, ister içtimai manada ebedî olmanın ilk şartı millî olmaktır. Bu ideal, ferdin, millî müdafaa için icabında seve seve canını verebilme mucizesini doğuran kahramanlık ahlakının da cazibe mihrakıdır. Bunun için millî ahlak olmayan yerde ahlak yoktur.” (Safa 1979: 61).

Peyami Safa'nın ahlak anlayışında bireyden önce toplum, maddeden önce mana gelmektedir. Kişiyi bencillığe sürükleyen maddeci ve hedonist hayat tarzları karşısına fedakârlık ve kahramanlık içeren millî ahlak ve dinî ahlakı koyan Safa,“Manevî Değerler Meselesi” başlıklı yazısında bu konuya değinir:

“Maddeyi Tanrılaştırmağa başlayan bir toplumda, insanın, saadetini parada ve maddi kazançlarda arayan geçici ve köksüz emellerin cazibesine tutulması, ahlak prensiplerini tamamıyla unutmaya varan bir manevî değerler buhranı yaratıyor. Batı medeniyetinin maddeci temellere dayandığı inancı da, eksik bir kültür ve anlayış yoluyla bu buhranı emzirmektedir.” (Safa 1990: 210).

Son cümlesinden anlaşıldığı üzere yazar, Batı medeniyetinin sadece maddeci bir medeniyet olarak gösterilmesine de karşı çıkar. Batı ahlakını eksik bilgi ve yanlış anlayışa göre yorumlamanın sakıncaları yanında, manevî değerleri

canlandırma çabasının“kadercilikteki miskin tevekkül ahlakıyla” karıştırılmaması gerektiğinin de altını çizer.

Peyami Safa için Allah’a olan inanç ve temelini Allah’tan alan ahlak anlayışı esastır. Kişinin Allah korkusuna sahip olmasının toplum düzenine katkıda bulunması açısından önemine dikkat çeker. Çünkü kanunlar, belli bir seviyeye kadar caydırıcılık sağlayacaktır. Bireyleri suç ve günah işlemekten alıkoyacak en önemli unsur, onların Allah korkusuna sahip olması gerçeğidir. Peyami Safa, bu durumu “Allah Korkusu Kalmayınca” başlıklı yazısında şu cümlelerle ifade eder: “Allahtan korkmayanların hükümetten, kanundan, nizamdan korkacaklarını sanmak boşuna olur. Onların iblis zekâsı en belli ahlak suçunu bile kitaba uydurmasını bilir.” (Safa 2016: 143).

Peyami Safa, ahlak ile ilgili birçok yazı kaleme almış ve çeşitli ahlak anlayışları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Safa’ya göre en yetkin ahlak anlayışı dinî temelli olmalıdır. Diğer ahlak felsefeleri bireyi merkeze almaları, haz odaklı olmaları, toplum düzenini ve huzurunu gözetmemeleri gibi çeşitli nedenlerle yetersizdir. “İlimle Din Arasında Kavga Var mı?” başlıklı yazısında Peyami Safa ilim ile din arasında bir çatışma olmadığından bahseder. Yazısının devamında dinî ahlak ile laik ahlakı karşılaştırır. Bu karşılaştırmada dinî ahlakın laik ahlaktan neden daha sağlam olduğu konusunda görüşünü belirtir:

“İlim vakıaları, din değerleri bildirir. İki de ayrı planda iki hakikat sahasıdır. İlim ‘Sevmek kin beslemekten daha doğrudur’ yahut ‘İyilik zulme tercih edilmelidir’ gibi bir değer hükmü vermez. İlim bütün arzularımızı gerçekleştirmenin vasıtalarını yaratır. İyi arzularımızın da kötülerin de. Tabancayı polis de kullanabilir, katil de. Tercih hükümlerini din verir. Yalnız ahlak gibi bu hükümleri vermekle kalmaz, onun imanını da verir; dini ahlakın laik ahlaktan daha temelli olması da bundandır.” (Safa 2016: 19).

Safa’ya göre din temelli ahlak anlayışı insan ve toplum hayatı için en uygun olmalıdır. Dinî ahlakın öğretileri Allah tarafından bildirildiği için de Allah korkusuna sahip olmak en iyi ahlak anlayışı olacaktır. Peyami Safa bu görüşe sahip olmakla birlikte, dinsiz ve dolayısı ile Allah inancına sahip olmayan kişilerin de ahlaki özelliklerinin bulunabileceği gerçeğine dikkat çekmiştir. Bunun sebebini de şu cümlelerle açıklamıştır:

“Vicdanlı ve mesuliyet duygusuna sahip dinsizler varsa, bunlar ancak yüksek bir kültür sahibi ve mazbut bir aile terbiyesi almış seçkin insanlar arasında bulunabilir. Böyle bir yetişme imkanlarından mahrum kalmış bilgisiz halk veya henüz tam idrak çağına varmamış genç çocuklar için en tesirli ahlak müeyyidesi, Allah korkusudur.” (Safa 2016: 32).

Yazar bu tespit ile eğitim ve kültürün ahlak için önemine dikkat çekmiştir. Fakat her eğitilmiş ve kültürlü birey için ahlaklı ve vicdanlı olacak diye bir genelleme yapılamaz. Dolayısıyla Peyami Safa, ahlak sahibi olmak için dindar olmanın gereğine inanmaktadır. Bunu da şöyle ifade eder: ‘Ahlak sahibi olmak için dindar olmak şart değildir’ gibi hükümler dünyada kabul edilmiş bir hakikatin ifadesi değildir.” (Safa 2016: 34).

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

Peyami Safa, maddi unsurlara ve dünyevi zevklere aşırı bağlılığı hoş görmez. Safa'ya göre bireyler yalnızca kendilerine karşı değil topluma karşı da sorumludurlar. Dolayısıyla toplumun faydası da gözetilmelidir. Bu da gençlerin ideal bir ahlak anlayışına sahip olmaları ile mümkün olacaktır. "Ahlakta İdeal" başlıklı yazısında bu fikri şu cümlelerle açıklar:

"İnsiyakın galebesi ferdi obur, şehvetli, uykucu ve haşarı, yırtıcı ve merhametsiz yapar; bunun ruhtaki akisleri kibir, menfaatperestlik, aşırı lüks ve kazanç hırsıdır. Bizi insiyaklarımızın kuklası olmaktan alıkoyan, cemiyetin ruhumuzdaki parıltısından başka bir şey olmayan idealdir. İdealdir ki, bize fizik hayatımızdan daha üstün manalar için yaşadığımız ve hayvandan ayrıldığımızı hissettirir; idealdir ki iştahlarımıza, insiyaklarımızın arsız isteklerine hudut çizer. İdealsiz ahlak olmaz." (Safa 2018: 76).

Safa, edebiyatın ahlakla olan ilişkisine de değinmiştir. Ahlakta sosyal fayda ilkesini önemseyen yazar, edebiyatı, insanların ahlaki ihtiyaçlarına cevap vermesi ve olumlu manada katkı sağlaması bakımından değerli bulur. "Edebiyatın Gayesi" başlıklı yazısında bu durumu şöyle ifade eder:

"Edebiyatın ve bütün güzel san'atların medeniyeti yarattığı veya onun en canlı ifadesi olduğu şüphe götürmez. İnsan cemiyetlerinde ideal yarattığı veya sosyal şuur altında kalan idealleri şuurlandırdığı da şüphesizdir. Dolayısıyla veya doğrudan doğruya insanın yüksek manevi ve ahlaki ihtiyaçlarına cevap vermek bakımından edebiyatın faydalı olduğuna inanmak lazımdır." (Safa 2016a: 30).

Peyami Safa'nın ahlak anlayışını özetlemek gerekirse, dinî ahlakın ilk sırayı aldığı görülür. Dinî ahlakı tamamlaması bakımından millî ahlak ve kahramanlık ahlakı da ayrı bir öneme sahiptir. Peyami Safa, idealsiz bir ahlak inancını yok saymaktadır. Ahlakta ideal ise millî vasıflara sahip olmalı ve toplumun menfaatini gözetmelidir.

2.GÜNAH KAVRAMININ PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINA YANSIMASI

Günah, dinî bir kavramdır ve dilimize Farsçadan geçmiştir. Günah, Allah'ın emrettiği eylem ve davranışları yapmayarak ya da yasakladığı eylemleri yaparak gerçekleşmektedir. Ömer Faruk Harman günahın tanımını şu cümlelerle ifade eder: "Kutsalın söz konusu olduğu her yerde kutsalla ilgili emir ve yasaklar manzumesinin bulunması da tabiidir. Günah, bu emirlerin yerine getirilmemesi veya yasakların çiğnenmesiyle ortaya çıkan ve dinî, ahlaki ve vicdani açıdan sorumluluk gerektiren bir olgudur."(1996: 278). Bu tanımda öne çıkan nokta günahın sadece eylemler ile ilgili olmadığı gerçeğidir. Günah, insan psikolojisi ve vicdani ile yakından ilişkilidir. Sadık Kılıç, günahın tanımını *Kur'an*'ın genel ifadelerine bakarak şöyle ifade eder: "*Kur'an*'ın genelinden bir tarif yakalamaya çalışırsak, şunu söyleyebiliriz: Günah, meşruiyetini Allah'ın varlığından alan her şeye saldırı, ve gayr-i meşru olma keyfiyetini yine Allah'tan alan her şeyi yapma, irtikab etme." (1984: 33).

Kur'an'da insan davranışları iyi ve kötü olmak üzere iki kategoride değerlendirilmiştir. Kötü düşünce ve davranışlar günah olarak nitelenirken, iyi davranışlar sevap olarak nitelenmiştir. Günah işlemekten vazgeçmeyenlerin ve büyük günah işleyenlerin cezalandırılacağına dair birçok ayet bulunmaktadır. Bununla birlikte iyi davranışlarda bulunanların, sevap işleyenlerin hem dünya hayatında hem de ahirette ödüllendirilecekleri bildirilmiştir. İslam inancına sahip olan Peyami Safa'nın günah anlayışı ise *Kur'an* ve sünnet merkezlidir. Yazarın hem düşünce eserlerinde hem de edebî eserlerinde ahlaki normlar olarak iyi ve kötüye yaklaşımını tayin eden din temelli bir ahlak anlayışına sahip olmasıdır. Bu da açıkça belirtmese de “kötü”nün günah kavramıyla ilişkilendirilmesini mümkün kılar.

İlk romanlarında Safa, Batı'nın entelektüel düzeyini kavramaktan yoksun sadece görüşlere kapılan İstanbul'un belli kesimlerinin modern yaşamının cazibesine kapılan gençlerinin yaşadıkları sorunları ahlaki açıdan ele alır. 1922-1939 arasında yayımladığı *Sözde Kızlar*(1923), *Şimşek*(1923), *Mahşer*(1924), *Fatih-Harbiye*(1931), *Biz İnsanlar*(1959) romanlarında ortak bir şematik yapının varlığına dikkat çeken Berna Moran, bu yapıyı şöyle açıklar:

“Peyami Safa ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul'daki çevresinde, bir yanda, köklerinden kopmuş, ahlakça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda da İslami geleneklerle yetişmiş, milli ve manevi değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin var olduğunu görüyor ve bunların karşıtlığını Doğu-Batı çatışması çerçevesinde ele alıyordu. Bu iki zümreden birincisinin kokuşmuşluğunu, ikincisinin de sağlıklılığını göstermeye çalışırken pek değişmeyen bir roman şeması belirir ilk yapıtlarında. Bu toplumsal sorun üçü erkek biri kız başlıca dört kişinin rol aldığı bir aşk öyküsü üzerine oturtulur. Erkeklerden biri Batı, öteki Doğu'dur; ikisi arasında kararsız bir genç kız, bir de yazarı temsil eden, bilgili ve Doğulunun dostu olan bir adam vardır.” (1983: 185).

Batılı değerlere sahip erkeklerin paraya, maddi değerlere, moda, görünüşlere önem veren, hazza düşkün, egoist; Doğulu erkeklerin ise manevi, millî değerlere bağlı dürüst ve ahlaklı çizildiği bu romanlarda kadın karakter arada kalmış, kararsız bir kişilik sergiler. Batılı ve Doğulu değerlerin temsilcisi erkekler arasında kalan ve daha çok Batılı erkeğin cazibesine kapılan kadın masumiyet ve günah arasında bir çizgide yaşar. Batılı erkek genellikle varlıklı, Batı görgüsü almış, moda takip eden iyi giyinmesini bilen, sosyal bir tip olarak çizilirken, Doğulu erkek akıllı, okuyan, düşünen, maneviyata önem verip dış görünüşlere önem vermeyen bir tip olarak birincinin karşısına getirilir. Batılı “maddiyat ve beden”i; Doğulu “maneviyat ve ruh”u temsil eder. Kadın karakter, her iki tip erkeği değerlendirebilecek kadar eğitilmiş ve kültürlü bir tiptir. Doğulu erkeğin kafasının etkisinde kalsa da hayatın kendisini Batılı erkekte bulur. Haz peşinde koşan, kadına beden olarak değer veren Batılı erkeğin aldatıcılığına yani günaha doğru koşarken onu kurtaracak olan yüksek ruha sahip Doğulu erkek olur. Erkek karakterler Batılı ya da Doğulu değerler arasında seçimlerini netlikle yapmışken kadın karakterler

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

kararsız, sallantıda, şeytana uymaya meyilli çizilir. Batılı erkeğin görünüşteki cazibesinin ardında günaha çağırان bir hayat vardır.

Peyami Safa bu çerçevede kurguladığı romanlarında iyileri ödüllendirirken kötülerini cezalandırır. Ödül ve cezanın temelinde ise günah ve sevap kavramlarının olduğu düşünülebilir. Zira İslam anlayışına göre iyiler hem bu dünyada hem de ahirette mükâfatlandırılır. Günah işleyip, kötülükte ısrar edenler ise cezalandırılır. Berna Moran, Peyami Safa'nın, bunu eserlerinde nasıl uyguladığını şöyle açıklar:

“Zaten Peyami Safa'nın roman dünyasında “kötü” ile “iyi”nin ölçüsü madde-ruh ayrımında yatar. Başka bir deyişle, “suç”, maddeye yönelmek şeklinde belirir ve bundan ötürü, kızın madde ile ruh arasında kararsızlığı bir çeşit suçtur; sürerse cezalandırılır. Kız kahramanın sonunda doğru seçimi yaptığı *Sözde Kızlar*, *Mahşer* ve *Fatih-Harbiye* mutlu biterken, Pervin ile Vedia'nın bir türlü karar verememeleri yüzünden *Şimşek* ve *Biz İnsanlar* ölüm ve acıyla son bulur. *Şimşek*'te Müfid ölürken Sacid'i de öldürür; Pervin'i yarı deli bir kadın olarak bırakırız. *Biz İnsanlar*'da Bahri intihar eder, Orhan ölür ve Vedia da yıkılır. Cezasız kalmaz suç.” (2011: 227-228).

Sözde Kızlar'da Mebrure'nin, kötülüğü başka deyişle günahı sembolize eden Behiç'i tercih etmeyip, iyiliği temsil eden Fahri'yi tercih etmesi romanın mutlu bir sonla bitmesini sağlamıştır. Mebrure, Fahri'den yana yaptığı tercih ile kendi kültürüne ve inanç dünyasına sadık kalmıştır. Bu durum Peyami Safa'nın, okuyucusuna iletmek istediği önemli mesajlardan biridir. Yazar, Mebrure'yi mutlu son ile ödüllendirirken Belma'yı kötü bir sonla cezalandırmıştır. Zira Belma, işlediği günahlarından ötürü kendisini affetmemiş ve intihar etmiştir. İşlenen günahların cezasız kalmayacağı gerçeğini Belma şu cümlelerle itiraf etmiştir:

“İsmimden başlayarak, kendime ait, her eski şeyi bıraktım: Hatice'ydim, Belma oldum. Cerrahpaşa kıızıydım, Beyoğlu kadını oldum. Eskilerin ‘yapma’ dedikleri, ihtiyarların çirkin buldukları, hocaların günah saydıkları ne varsa merakla ve zevkle yaptım(...) Burasını geçelim oh olsun bana, şu halime oh olsun. Demek ki dünyada yapılan budalalıklar ve günahlar cezasız kalmıyor, oh olsun.” (Safa 2016b: 181).

Peyami Safa'nın mutlu sonla bitirdiği diğer romanı *Fatih-Harbiye*'dir. *Sözde Kızlar*'daki Mebrure'nin bir benzeri *Fatih-Harbiye*'deki Neriman karakteridir. Neriman da Mebrure gibi seçim yapma konusunda ikilem yaşamıştır. Zira Batı'yı ve günahı simgeleyen Macit, Neriman'ın aklını karıştırmış, onu Şinasi'den ve dolayısıyla Müslüman Doğu'dan uzaklaştırmıştır. Safa, bir yandan Doğulu zihniyetin olumsuz, Batılı zihniyetin olumlu yanlarına dikkat çekmekte, bir yandan da Neriman'ın kafasının karışmasına hak verir gibidir:

“Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle oturduğum ev, konuştuğum adamlar sinirime dokunuyor. O Fatih meydanının önünden geçerken meydan kahvelerinde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi adamlar oturuyorlar. Biraz temizce giyindin mi insanın arkasından fena fena bakıyorlar, kimbilir neler söylemiyorlar, insan yolda bile rahat yürüyemiyor. Sonra o dükkânların hali nedir? Adım başına ahçı ve kahve.

Erkeklerin işi gücü kahvede, caminin önünde oturup sokağı seyretmek. Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziniyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi. En adi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım... O Macit'in ellerine baktım, kadın eli gibi, tertemiz, incecik, tırnaklarının üstünde bile çalışmış. Şinasi'nin eli gözümün önüne geldi. Tırnağının biri kırık, öbürü batık ...”(Safa 1976: 27-28).

Mahşer'de Doğu ile Batı arasında kalan kadın kahraman Muazzez'dir. Muazzez, kötülüğü simgeleyen Alaaddin Bey'i tercih etmemiş, iyiliği ve erdemi temsil eden Nihad'ı seçmiştir. Yapılan bu seçim vesilesi ile de Muazzez mutlu bir yaşama başlamıştır. *Biz İnsanlar* ve *Şimşek* adlı romanların kadın kahramanları Pervin ve Vedia işledikleri günahlardan kopamadıkları ve kararsız kaldıkları için kötü son ile cezalandırılmıştır. Vedia, iyiliği ve dürüstlüğü temsil eden Orhan'ı sevmiş fakat onun fakir olması sebebi ile Rüştü'den vazgeçememiştir. Vedia, Orhan'ın düşüncelerini ve iç güzelliğini sevmiş ancak dış görünüş olarak Rüştü'yü beğenmiştir. İki erkek arasında kararsız kalması ve daha önce Bahri'nin intiharına sebep olmasından dolayı Vedia cezalandırılacağından korkmuştur. Bu durum romana şöyle yansımıştır: “İşte Bahri. Zavallı, zavallı. Gözlerim yaşıyor. Sevgi onunkine derler. Ben o aşkı anlamamanın cezasını çekmekten korkuyorum.” (Safa 2017: 360).

Vedia, Orhan ve Rüştü arasında tercih yapamaması ve onlara oyun oynamasından ötürü de cezalandırılacağından korkmuştur: “Ben ne onun teklifini reddettim, ne de Orhan'inkini kabul ettim. İkisinden de ayrılmak istemiyorum. Belki de içimdeki korku bu: Fena oyunumun cezasını çekmek korkusu.” (2017: 378).

Nitekim Vedia'nın korkuları doğru çıkmış, geçirdiği bir menenjit sonucu bilincini yitirmiştir. *Şimşek* romanında Pervin de Vedia gibi iki erkek arasında kalmış ve karar verememiştir. Bu kararsızlık, Sacit ve Müfit'in ölümüne sebep olmuş ve Pervin aklını kaybetmiştir.

Peyami Safa bu genel şablon içinde oluşturduğu romanlarında Batı'ya, yani maddi değerlere, paraya, hazza, bedene önem vermenin günaha çeken taraflarını göstermeye çalışmakla birlikte günah kavramı üzerinde en fazla yoğunlaştığı romanı *Yalnızız*'dir. Besim'in hedonizmi, Selmin'in yalanı üzerine Mefharet'in Samim'den korkunç şüphesi, Meral'in ahlak dışı bir hayatı tercih eden arkadaşı Feriha'nın yolundan gitmesi, annesi Necile'nin geçmişi, Nail Bey'in haram yiyciliği, Ferhat'ın başıboş, suistimallerle dolu hayatı ve bu hayatlar içindeki kişilerin yalnızlıkları ahlak dışı yaşamının sonuçları olarak ortaya çıkar. Samim bile Simeranya'da hayat bulan bütün ideal fikirlerine rağmen günahın gölgesinden kendini kurtaramaz. Meral'in, Samimile Necile'nin ilişkisinden doğan bir çocuk olmadığı kesin bilgiye değil, Necile'nin sözüne dayanır. Şüphesiz bir annenin, nasıl biri olursa olsun, Samim ve Meral arasında ilişkiye göz yumması düşünülemez. Ne var ki bir yanılma payını Samim'in göz ardı etmesi de aslında kabul edilir değildir.

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

Diğer yandan, Samim yalandan nefret eder. Çoğu kötülükleri örtmek için söylenen yalan bir yandan kötülük üretir. Samim'in içinde yaşadığı dünya ise yalanla örülü, en kötüsü de sevdiği kadın Meral ona sürekli yalan söylemektedir. Kendi yarattığı ütöpik dünya kurgusu olan anlatısındaki Simeranya'ya ise yalan söyleyenler giremez. Samim'in Simeranya'sının en temel fikri “yalansız bir dünya kurgusu”dur: “Simeranya'da yalan tamamiyle lüzumsuz hâle gelmiştir; anlaşılmalıdır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır. Bu zıtlıklar ortadan kalkar ve uzlaştırılırsa yalana lüzum kalmaz.” (Safa 2016c: 58). Oysa yalana dayalı, bütün bu karmaşık ilişkiler romandaki günah atmosferini yoğunlaştırır.

Yalnızız(1951) romanının kurgusu, yazarın önceki romanlarında bulunan şematik kurgudan ayrılır. Romanın erkek kahramanı Samim, varlıklı bir ailenin üç çocuğundan biri olarak kardeşleriyle birlikte babalarından kalan köşkte yaşayan ve bir ütopya içeren bir anlatı kurgulamakla meşgul orta yaşta bir entelektüeldir. İnsanlık için bir ütopya tasarlamasından anlaşılacağı üzere yüksek düşüncelere ve değerlere sahiptir. Kadın kahraman Meral ise Samim'den yaşça çok küçük, varlıklı bir aileden gelen, modern okullarda yetişmiş, piyano çalan, gezmeyi, eğlenmeyi seven bir genç kızdır. Babası ve ağabeyi ile birlikte yaşamaktadır. Annesi ve babası ayrıdır. Samim'in gençliğinde Meral'in annesi ile arasında bir ilişki yaşanmıştır. Samim bir tesadüf sonucu bir araya geldiği Meral'e âşık olur. Aralarındaki yaş farkının ikisi tarafından da bir engel olarak görülmesi ilişkinin platonik seviyede ilerlemesine neden olur.

Diğer romanlardaki şematik yapı *Yalnızız*'da oldukça değişmiştir: Batılı ve Doğulu iki ayrı erkek yoktur burada. Samim Doğulu karakteri temsil etmekten çok bir sentez adamı olarak görünür. Batılı erkeğin yerini ise Paris almıştır. Şehir olarak, Batı uygarlığının sembolü olarak Paris, Meral'in hayallerinin mekânı, kaçıp gitmek istediği, özgürce yaşayacağını düşündüğü yerdir. Samim'e ilgisinin karşısına Paris tutkusunu koyar. Samim'le buluşup konuşmanın ötesinde bir ilişki yaşamazken başka erkeklerin garsoniyerlerine gider. Bu durumu da yalanlarıyla örtmeye çalışır.

Samim daha çok bir sentez adamı olmakla birlikte, sentez Doğu-Batı ayrılığının ötesine taşınır. Samim aslında romanda, Peyami Safa'nın görüşlerinin sözcüsü olarak da seçtiği kişidir. Modern dünyanın çalkantılarının kaynağını tarih boyunca insan düşüncesinin “Allah ile tabiat arasında sallanmak” olarak gören Safa, teolojik görüşe bağlı Orta Çağ boyunca insan düşüncesinin tek ayak üzerinde “topalladığını”, ardından dört beş yüz yıl süren tabiatçı düşüncenin hâkim olduğu devrede ise teknik mucizelerin ortaya çıktığını Samim aracılığıyla belirtir:

“Ortaçağın din harpleri yerine “ekonomik ihtilaflardan doğan para harpleri getirmesi, ahlaktaki neticesi de ‘Bugün varız, yarın yok’tan ibaret fânilik endişesi içinde mahzunlaşan insanı, konfor, lüks, çılgınca macera, eğlence ve cinsî azgınlıklar peşinde gününü gün etmekten başka ideallerden tedirgin eden bir yaşama telâkkisine sürüklemesidir. İnsanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar, medeniyetini de hayvanlaştıran bu çağ da beş asır

tek ayağı üzerinde topalladıktan sonra, her biri iflâs eden büyük ihtilaller ve dünya harpleriyle yıkılmak üzere olduğunu gösteriyor. Yirminci asrın yalnız spirütüalist filozoflarında değil, tabiat âlemlerinde de tabiatı aşan metafizik prensiplere ve Allah'a doğru yöneliş görüyoruz. En büyük zekâlarda, artık iki ayağını yere basan yeni bir dünya hasreti seziliyor.” (Safa 2016c: 161-162).

Samim insanlığın tarih boyunca yaşadığı asıl meselenin Allah ve tabiat, madde-mana, ruh-beden arasındaki ikilik olduğunu düşünür ve bunun son bulduğu yer olarak Simeranya'yı yaratırken Meral'i de bu ikiliği aşmaya yöneltmek ister. Meral'e insanın iki benlik taşıdığını, birinci benliğin “aşk ve fedakârlık hamleleri halinde kendini aşar(ak) ebedilik değerlerine sarıl(dığını)” ve Allah aşkına kadar ulaşabildiğini; buna karşılık ikincisinin “tabiate, uzviyete, biyolojik hayata ve içgüdülere, fani değerlere” bağlı olduğunu; “kaba iştah, ve şehvet, kibir ve gösteriş”in bu benlikten doğduğunu ve ancak birinci benliğin baskın çıkmasıyla ikiliğin ortadan kalkacağını ileri sürer. Ne var ki, Meral ile ilgili bütün çabaları sonuçsuz kalır. Meral ise zihninden Samim'e şöyle cevap vermek ister:

“Niçin böylesin? Neden beni en yüksek emellerimden en çirkin arzularıma kadar, iki benliğimin müşterek bütünü ve tam realitesi içinde kabul etmiyorsun, Samim? Niçin beni hep ikiye bölüyorsun? Ve kendimle mücadeleye mecbur ediyorsun? Ne olur işte, böyle, sana buhranlarımın bütün çıplaklığıyla görünsem, dökülsem, hiçbir korku duymasam senin fikirlerinden. Senin o affetmez kanunlarından. O hiç mevcut olmadığı hâlde, aramızda bu memleketten ve bu dünyadan daha fazla mevcut Simeranya'dan.” (Safa 2016c: 195).

Meral, Samim'in söylediği gibi birinci benliğine sarılıp kendini aşamaz. İkinci benliği baskın çıkar. Ailesini ve bütün değerlerini terk edip Paris'e gittiği zengin erkekle metres hayatı yaşayan Feriha'nın peşine takılıp Paris'e gitmeyi kafasına koyar. Samim'e yalanlar söyleyerek gündelik ilişkiler yaşar. Samim onun yalanlarının sonu gelmeyince ilişkisini keser. Ağabeyi Ferhat ise Samim'in yeğeni Selmin'le nişanlı olmasına rağmen içki, kumar, kadın peşinde koşan biridir. Bununla birlikte Meral'in kötü gidişini engellemeye çalışır. Ferhat kötülüğün yani günahların cezasız kalmayacağını düşünür. Babası, kendisi, Meral günahlarının cezasını çekecektir:

“Çünkü babamın içinde daima bir ekşilik vardır. Hiçbir şeyden tam memnun olmaz. Çünkü bu konfora layık olmadığını biliyor. Haram para anladın mı, haram. Üre müre hepsi bahane. Babamı zehirleyen kendi bilmez belki, budur işte. Bu... Bu haram duygusu. İnsan çeker. (...) İnsan yaptığını çeker, bunu bilersin.” (Safa 2016c: 262)

“Ben kendimi de karıştırıyorum. Çekeceğiz diyorum sana çekeceksin demiyorum. Benim Selmin'e yaptığım namussuzluktur. Anladın mı? Ben bunu anlıyorum ve bazı işte böyle vicdanıma dokunuyor. (...)Fakat sen?.. (...) Meral Hanım... Cezmi'nin fedakârlıklarını bir tarafa bırak. Ya Samim? Bak sevmem o adamı diyorum sana. Fakat hakkını teslim ederim. O adam!... Allahım, o sana ne kadar iyilik ettiyse sen ona o kadar fenalık

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

ettin. Vallah billâh, sen benim kardeşim olmasaydın, ben Samim'e giderdim: "Ağabey, yazık değil mi canına, kafana, parana, yüreğine? Bu numaracı sokak sürtüklerini ıslah edeceğim diye ne uğraşıyorsun?" (Safa 2016c: 264).

Meral de kendini suçlamakta, yaptıklarının hesabını kendine verememektedir:

"Değerler. Var gibi, yok gibi. Yok mu? Bir ahlâk nizamı, bu dünyada, ahlâk değerleri yok mu? İyi adam, kötü kadın diyorlar. Tiyatroda fenalık cezasını bulursa herkes alkışlıyor. Filmlerde hep iyilik, iyiliğin zaferi hoş gidiyor. Ben bile böyle duyuyorum. Demek yaşıyor bu ahlâk değerleri. Canlı canlı. Ve ben onları teptim bugün. Evvelce de çiğnedim. Demek ben kötüyüm. Hiç kimse bunu bilmese Nuri biliyor ya. Daha fenası, ben biliyorum. Samim bilmiyor ama, bilmesinden daha fena bir his içinde. Hissediyor. Büsbütün fena bu. Kötülüğüme hudut çizemiyor. Ve öğreniyor benden şu dakikada. Ve Samim değil yalnız. Ondan daha mühim bir varlık öğreniyor benden. Bu varlık, tuhaf, vücudu yok onun. Fakat hissediyorum ki vardır o. Samimden, Nuriden, Cezmiden, Talâtan, Şakirden, babamdan, Ferhattan, Annemden, benden fazla var. Her yerde var o. Allah mı? Değil. Ona yakın bir şey. (...) Fazilet. Fazilet derler değil mi? Yahut iyilik, iyi olmak. O öğreniyor benden. Ve ben bunu hissediyorum. Demek ben, Ben - o kadar- fena değilim, "kötü" değilim. Diz kapağıma kadar batmışım. Daha doğrusu... Belime kadar. Kollarımın altından Samim tuttu ve beni kurtarmaya çalıştı. Ne fedakârlıklar!... Ne kadar çırpındı, çırpındı! Ve kurtaramadı. Az daha benimle beraber batacağı. Ne kadar istedim onun da bana bir fenalığını görmek. Bana ihanet etmesini istedim. Hattâ teşvik ettim onu. Bir gün: "Niçin dedim, çekiniyorsun, git o kadınlara, fena kadınlara" Gitmedi. Bir tek yalan söylemedi bana. Günahlarımın her çeşidi içinde beni yalnız bıraktı. Onu... İçine battığım kanalizasyona bir defa bile çekemedim" (Safa 2016c: 230).

Meral bütün bu değerlendirmeleri yapsa da içine düştüğü durumdan, asıl kafasındaki karmaşadan, yönünü kaybetmiş olmaktan kendini kurtaramaz. Feriha'nın çağrısına uyup evden kaçıp Paris'e gidecektir. Ferhat onun pasaport çıkarttığını anlar. Evden eşyalarını parça parça çıkardığını, kaçma hazırlığı yaptığını da. Ağabeyinin evde olmadığı bir anda tam kaçması için fırsat varken Meral bir tereddüt yaşar. Evini, ailesini, her şeyini bırakıp gitmek birden ağır gelir ona. Ne var ki bu değerlendiremediği andan sonra Ferhat'ın baskıları, onu eve kapatmaya çalışması ters etki yapar. Ne olursa olsun kaçmak isteyen Meral bunu başaramaz. Kapılar kilitlidir. O sıkışmışlık içinde intihara karar verir, bir not yazar: "İntihar ediyorum. Kendi kendimden nefretimin çerçevelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım." (Safa 2016c: 303). Nasıl intihar edeceğini kararlaştırmamıştır daha. Son bir sigara içmek ister. Çakmağına benzin doldurmak isterken elindeki şişeden dökülen benzini fark etmez, çakmağın alev almasıyla feci bir biçimde yanarak ölür.

Meral'in diğer romanların kadın kahramanlarından farklı bir yönü vardır: O, Doğulu ve Batılı iki erkek ya da değerler arasında karmaşa yaşamaktan öte bir durum içindedir. Toplumun kadın ve erkeğe cinsel günahlar konusunda farklı standartlar uygulayışına isyan eder ve kötülüğe ya da günaha gidişi daha bilerek, arzularının sürükleyiciliğine kapılarak yapar. Belki de böyle feci bir sonla cezalandırılmasının nedeni budur.

SONUÇ

Peyami Safa, Türk toplumunun on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren yaşadığı medeniyet krizinin toplum hayatındaki etkileri ve sonuçları üzerinde çok düşünmüş ve yaşanan bunalımlara çözümler aramıştır. Toplumsal hayatı düzenleyen ahlak kurallarının Allah inancından ayrı düşünülmemeyeceği ön kabulü çözüm arayışlarının esasını oluşturmuştur. Bu konuyu düşünce yazılarında belirginleştirirken, romanlarında somutlaştırmaya çalışmıştır.

Peyami Safa, özellikle yirminci yüzyılın başlarından itibaren Batılı yaşam biçimlerinin üst sınıfların öncülüğünde toplumda yansımaya başlamasıyla Doğulu değerlerden kopuşun yarattığı ahlak bunalımını romanlarında işlerken kadın kahramanı kilit noktaya koyar. Onun seçimleri Doğulu ya da Batılı değerler manzumesinden birinin galip gelmesini sağlayacaktır. Bunu da biri Batılı, diğeri Doğulu değerleri temsil eden iki erkek ve bu ikisi arasında seçim yapma durumunda kalan kadın karakteri üzerinden somutlaştıran bir şematik yapı üzerinde gerçekleştirir. Batı para, haz, beden gibi maddi değerleri temsil ettiğinden Batılı erkek kadını günaha çeken taraf olmakta, kadın bu tarafı seçtiğinde cezalandırılmakta, aksini yaparsa mutlu bir hayata kavuşabilmektedir. İlk romanlarında kötülük ve günahı bu şematik yapı içinde katı bir sebep-sonuç ilişkisi içinde işlediği hâlde *Yalnızız* romanında kadın kahramanı günaha sürükleyen etkenleri önceki romanlarından tam anlamıyla bağımsız olmamakla birlikte daha farklı bir düzlemde ele alır. Kadın kahraman Meral, günaha sürüklenişinde arzuları, özlemleri, yanlışlarının farkındalığıyla daha bireysel ve daha somut bir kişiliğe sahip çizilmiştir.

KAYNAKÇA

- Harman, Ö. F. (1996). "Günah".*DİA.C. XIV*, s. 278.
- Kılıç, R. (2016). *Ahlakın Dini Temeli*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kılıç, S. (1984). *Kur'an'da Günah Kavramı*. Konya: Hibaş Yayınları.
- Moran, B. (2011). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Safa, P. (1976). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (1979). *Nasyonalizm Sosyalizm Mistisizm*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Safa, P. (1990). *Yazarlar Sanatçılar Meşhurlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (2016). *Din İnkılap İrtica*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (2016a). *Sanat Edebiyat Tenkit*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (2016b). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (2016c). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (2017). *Biz İnsanlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Peyami Safa'nın Ahlak Anlayışı Çerçevesinde Günah Kavramına Bakışı

Safa, P. (2018). *Eğitim Gençlik Üniversite*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.